

ვოკალიზმის შესახებ არაბული სიტყვის ძირში
About the Vocalism in Arabic Word Root

მაია ანდრონიკაშვილი
Maia Andronikashvili

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: *ვოკალიზმი, არაბული ენა, სიტყვის ძირი, ტრანსფიქსი*
Key words: *vocalism, Arabic language, word root, transfix*

აღ. ლეკიაშვილი არაბული სიტყვის მოდელებში შინაგანი ვოკალიზმით მიღებულ ფორმებს დერივატებად მიიჩნევს. მის მიერ ჩამოთვლილ ფორმებში შენარჩუნებულია სემიტურში ტრადიციულად აღიარებული, კონსონანტურ ძირთან დაკავშირებული მნიშვნელობა (kataba „დანერა, წერდა“, kātib „მწერალი“, maktab „ბიბლიოთეკა, წიგნის მაღაზია“ და სხვა; ლეკიაშვილი 1977). ამასთან საყურადღებოა, რომ იგივე ავტორი აღნიშნავს: „არაბულ ძირებს არც ისე შორეულ წარსულში სხვა სახე ჰქონდათ“ (მათი ნაწილი მაინც თანხმობენთან ერთად ხმოვნებსაც შეიცავდა) და იქვე: „შესაძლოა ფუძის უცვლელი ნაწილი არ ემთხვეოდეს ძირს. ძირი წარმოადგენს ფუძის ჩონჩხს და ენაში არ მონაწილეობს გახმოვნების გარეშე“ [ლეკიაშვილი 1977:69]. სემიტოლოგთა უმეტესობა არ ეხება, ფაქტობრივად გამორიცხავს ვოკალიზმს სემიტურ ძირში. მათი ნაშრომები კონსონანტიზმის სემანტიკურ და მორფოლოგიურ პარალელებს, ძირში კონსონანტთა რაოდენობას, მათ კომბინატორულ ცვლილებებს და სხვა ამგვარ საკითხებს ეძღვნება (Майзель 1983). თანამედროვე ავტორის, უილიამ სანფორდ ლასერის, ნაშრომი [Laser 1985] აგრეთვე ეხება ძირისა და დამხმარე მორფემების შემადგენელ თანხმობან ფორმებს არაბულში.

ჩვენი აზრით, თუ შინაგანი ვოკალიზმის (ტრანსფიქსის) ხარჯზე საპირისპირო და კონსონანტური ძირის ამოსავალ მნიშვნელობასთან სემანტიკური კავშირის არმქონე შინაარსი ჩნდება, ეს გამორიცხავს დერივაციის პროცესს და ტრანსფიქსი კონსონანტური შემადგენლობის ძირთან ერთად ახალ ძირეულ მორფს ქმნის და, შესაბამისად, ახალი სემანტიკის აღმნიშვნელი ხდება. ქვემოთ შევეცდებით ამის დამტკიცებას მრავალრიცხოვანი მაგალითებით.

ა. მილიტრიოვი სემიტურ ძირში თავდაპირველი (исконный) ვოკალიზმის არსებობას აღიარებს, რადგან ერთი ძირის კონსონანტური ვარიანტები უკავშირდებოდნენ მეზობელი ვოკალიზმებისგან დამოკიდებულ დერივატებს. ეს ხმოვნები კი შედიოდნენ აფრაზიული ძირის შემადგენლობაში და მათ იქ ინდოევროპული აბლაუტის სახე ჰქონდათ. შემდგომში ადრინდელი ლექსიკალიზებული მონაცვლეობა შეიცვალა თავისუფალი ვარიანტებით [Мишитарев 1973].

ი. დიაკონოვის აზრით, სემიტურში სახელად ძირში გარდა თანხმობებისა შედიოდა ხმოვანიც. ძირს ასეთი აგებულება ჰქონდა: თანხმობანი + ხმოვანი + თანხმობანი (ან რედუპლიკაციით). ავტორი ჩამოთვლის სიტყვებს, რომლებიც ყველა სემიტურ ენაში ინარჩუნებენ თითქმის ერთნაირ ვოკალიზმს ('ard, ḥams, ḡamal, taḥm, ka's, šams, 'uḏn, 'ašr, 'akrab, 'arnab და სხვა.). ეს ხმოვნები, შენიშნავს იგი, არ წარმოადგენენ შინაგან ფლექსიას (ანუ ტრანსფიქსს, დამხმარე მორფს). ცალკეულ შემთხვევებში კი, ერთი ენის ფარგლებშიც გვაქვს ხმოვანი, რომელიც შინაგან ფლექსიას არ წარმოადგენს (ibn, 'umm, lisān, riḡl). რაც შეეხება ნაცვალსახელებს, სემიტური ძირის თანხმობური შემადგენლობის ყველაზე თანმიმდევრული მომხრეებიც კი, მათში ხმოვანთა ძირეულ ხასიათს არ უარყოფენ.

ზმნებში და მათ დერივატებში შინაგან ფლექსიას გამჭოლი (пронизывающий) სახე აქვს და ამიტომ შეუძლებელია ძირეული ხმოვნის დადგენა.

პირველადი ძირების სხვა კატეგორიას შეადგენენ ორთანხმოვნიანი ძირები გრძელი ხმოვნით (ხაზი ჩვენია – მ.ა.) შუაში ან ბოლოში.

დიაკონოვი ხაზს უსვამს, აგრეთვე, არსებულ ტენდენციას სხვა ტიპის ძირები მიუსადაგოს სამთანხმოვნიან სქემას ჩართული თანხმოვნის მეშვეობით, რაც ყველაზე მეტად ახასიათებს არაბულ ენას.

უფრო ძნელია იმის დამტკიცება, რომ პირველადი ბუდე (ячейка) შეიცავდა არა მარტო ორ თანხმოვანს, არამედ ხმოვანსაც, რადგან შინაგანმა ფლექსიამ (ტრანსფიქსმა) სრულიად გამოდევნა ეს ხმოვანი ყველა სემიტურ-ქამიტურ ენაში.

მიუხედავად ამისა, ვამტკიცებთ, წერს დიაკონოვი, რომ სანყისი ზმნური ძირი ორ თანხმოვანთან ერთად ხმოვანსაც შეიცავდა სახელად ძირთან ანალოგიის საფუძველზე, რადგან ისტორიულად ზმნა ყოველთვის წარმოიქმნება განუყოფელი კომპლექსისგან, რომელიც შეიცავს როგორც სახელის, ასევე ზმნის თვისებებს. ზემოთქმულს ამყარებს სიტყვათწარმოებით მოდელბთან დაკავშირებული ზოგიერთი მოსაზრებაც: მოდელში თანხმოვანი + ხმოვანი + თანხმოვანი, რომელსაც ნაკლები სიტყვათგანმასხვავებელი ფუნქცია ჰქონდა, შემდგომში შეიცვალა შიდაფლექსიური (დამხმარე მორფით – მ.ა.) გახმოვნებით [Дьяконов 1963].

ეჟი კურილოვიჩი განიხილავს უკვე ჩამოყალიბებულ სემიტურ ძირს, სადაც ვოკალიზმი მორფოლოგიური ფუნქციის მქონეა და ჰიპოთეზური ძირეული ხმოვანი უკვე გამოძევებულია [Kurylowicz 1949].

წინამდებარე სტატიაში მოცემულია მცდელობა თანამედროვე სალიტერატურო არაბულში ზმნისა, და უფრო მეტად კი სახელურ ფორმებში გამოვყოთ ტრანსფიქსის მიერ დამხმარე მორფის ფუნქციის შესრულების პარალელურად მისი უნარი გამოხატოს ძირეული მორფიც. ამასთან მოსალოდნელია, რომ ერთმარცვლიან სახელად ტიპებში ტრანსფიქსს უფიქსირდებოდეს მხოლოდ ძირეული მორფის ფუნქცია, ისევე როგორც ზოგიერთ გახმოვნების მქონე პერფექტივებშიც.

არაბულ ზმნათა უმეტესობაში I თემების პერფექტივში ტრანსფიქსი (შინაგანი ვოკალიზმი) ჩვეული ფუნქციით, დამხმარე მორფად გვევლინება და R₂-ს მომდევნო ხმოვანი გამოხატავს ტრანზიტის (მოდელბში fa‘ala, fa‘ila), რისი საპირისპიროა ინტრანზიტის (მოდელბში fa‘ula). ზმნების მცირე ჯგუფში ტრანსფიქსის აღნიშნული სეგმენტი წარმოადგენს ძირეული მორფის ნაწილს და ახალ ლექსიკურ მნიშვნელობას გადმოსცემს R₂-ის განსხვავებული ხმოვნის ხარჯზე (a:u ხან a:i ან a:u ან i:u) ზოგიერთი ასეთი ზმნა სამეულებს ქმნის:

fa‘ala	fa‘ila	fa‘ula
ḥasaba (u)	ḥasiba (a)	ḥasuba (u)
ითვლიდა, კრედიტში ან დებეტში ჩანერა	ითვლიდა, მიაჩნდა, ეგონა	წარჩინებული წარმოშობის იყო
‘araḡa (u)	‘ariḡa (a)	‘aruḡa (u)
ხორცისგან განმინდა	გაოფლიანდა	ღრმად გაიდგა ფესვები; კეთილშობილი იყო
‘asara (u)	‘asira (a)	‘asura (u)
ავიწროებდა; თხოვდა	იყო ცაცია	იყო ძნელი, მძიმე;

ვალის გადახდას
jasara (I)
თამაშობდა აზარტულ
თამაშებს

jasira (a)
იყო მსუბუქი,
მოხერხებული

უბედურებას
წარმოადგენდა
jasura (u)
იყო მცირე,
უმნიშვნელო

ზმნების უმეტესობა წყვილულებს ქმნის:

fa'ala
bara'a (a)
შექმნა

bašara (u)
კანი გააცალა, გაფცქვნა
ħadara (u)
გამოკეტილი ჰყავდა (ქალიშვილი)
rakā (i)
შეულოცა (გველის ნაკბენისგან)

ṭaraša (u)
გული ერეოდა, აღებინებდა
'araġa (u)
ავიდა (რამეზე)
kaħaṭa (u)
ჩამოაცილა, ჩამონმინდა, ჩამოფხიკა

ḳara'a (a)
აკაკუნებდა; ურტყამდა (დოლს)
kasaha (a)
გამოგავა, დაგავა; განმინდა
ma'ara (a)
ტრაბახობდა
nadaba (u)
ტიროდა, დასტიროდა; გზავნიდა
(მათ შორის წარმომადგენელს);
აქეზებდა; მისცა

nadā (u)
შეიკრიბა, შეგროვდა (ხალხი)
nadara (i,u)
დადო საზეიმო პირობა
nahaġa (a)
მიდიოდა, მიჰყვებოდა გზას;
განმარტა; იყო ცხადი, ნათელი
haraša (u)
დაკანრა, დაფხანა

fa'ila
barl'a (a)
უდანაშაულო იყო; თავიდან
მოიცილა; გამოჯანმრთელდა,
მოურჩა (ჭრილობა)
bašira (a)
უხაროდა
ħadira (u)
შეგრძნება დაკარგა
rakija (a)
ამოვიდა, წინ წავიდა, პროგრესი
განიცადა.
ṭariša (a)
არ ესმოდა, იყო ყრუ
'ariġa (a)
კოჭლობდა
kaħiṭa (a)
არ წვიმდა, იყო გვალვიანი
(წელიწადი)
ḳari'a (a)
იყო მელოტი; გაშიშვლდა
kasiha (a)
იყო სუსტი, რეაქტიული; კოჭლობდა
ma'ira (a)
გასცვივდა თმა
nadiba (a)
შეხორცდა ჭრილობა

nadija (a)
იყო სველი, დასველდა, იყო ნამიანი
nadira (a)
იყო გაფრთხილებული
nahiġa (a)
მძიმედ სუნთქავდა, იხრჩობოდა
hariša (a)
იყო ავი, ბოროტი, ბრაზიანი

waba'a (a)
ხელით ანიშნა, მიუთითა
wağada (I)
იპოვა; შეხვდა; მიაღწია; გრძნობდა;
ბრაზობდა; ვნ.იყო, არსებობდა
wağara (I)
ჩაასხა ნამალი (პირში)
waraša (a)
დაუპატიჟებლად მივიდა

fa'ila
ḥalima (u)
ესიზმრებოდა, ოცნებობდა;
სრულწლოვანი გახდა
ḥarafa (I)
გახვერიტა
ṭarafa (I)
დააზიანა (თვალი); დაახამხამა
(თვალი)
faḥama (a)
იყო ჩუმად
'abala (a)
ჭრიდა ფოთლებს; ხელი ჰკრა,
მოიგერია; შეაკავა
la'ama (a)
გადაუხვია (ჭრილობა); შეაკეთა,
შეასწორა; (ტექნ.) შეადგულა
mari'a (a)
იყო სასარგებლო (პროდუქტი);
ჰქონდა სასიამოვნო გემო.
mahā (u)
მაგრად ურტყამდა, სცემდა
nabala (u)
ისროდა ისრებს
naḥala (a)
მისცა, აჩუქა; მიაწერა (ვისმე);
გამოიგონა, მოიგონა, შეთხზა;
დაძველდა (ტანსაცმელი);
გასცვივდა თმა
naḥada (u)
ნაართვა; გაარჩია, გააკრიტიკა;
ნაღდი ფულით გადაიხადა; კენკავდა

wabi'a (a)
დაავადებული იყო შავი ჭირით
wağida (I) (jawğadu)
დარდობდა; უყვარდა
wağira (I)
ემინოდა, შიშისგან კანკალებდა
wariša (a)
იყო ცოცხალი, მკვირცხლი

fa'ula
ḥaluma (u)
იყო უწყინარი, რბილი
ḥarufa (u)
იყო სულელი
ṭarufa (u)
იყო ახალი; იყო ცნობისმოყვარე
faḥuma (u)
იყო შავი
'abula (u)
იყო სქელი, იყო დიდი

la'uma (u)
იყო მდაბალი, ვერაგი, მუხთალი
maru'a (u)
ჰქონდა მამაკაცური, ვაჟკაცური
თვისებები
mahuwa (u)
წყლით გაზავებული იყო (რძე)
nabula (u)
იყო კეთილშობილი
naḥula (a)
იყო გამხდარი, ძალაგამოლეული,
გახდა, წონაში დაიკლო

naḥida
გაფუჭდა, დაიფშვნა (კბილი)

მცირერიცხოვანი ზმნებისგან განსხვავებით, არაბულში გვაქვს სა-
ხელთა მოდელების მთელი კორპუსი, რომლებშიც ტრანსფიქსი (შინაგანი ვო-
კალიზმი) გარდა ძირითადი ფუნქციისა იყოს დამხმარე მორფი და ანარმოოს

მიმღეობა, მასდარი, ზედსართავი, ინტენსივი და სხვა, კონსონანტური შემადგენლობის ძირთან ერთად ქმნის ძირეულ მორფს. ასეთ შემთხვევაში დასტურდება ორი ან სამი (ძალიან იშვითად ოთხი) მოდელი სხვადასხვა ვოკალიზმით და თითოეული მათგანი განსხვავებულ ლექსიკურ შინაარსს გადმოსცემს, რომელსაც არაფერი აქვს სართო გარდა ძირეული თანხმოვნებისა – ოპოზიცია შექმნილია ტრანსფიქსის მეორე ფუნქციის მიერ.

ქვემოთ წარმოვადგენთ ამგვარი მოდელების ნიმუშებს:

R_1 (I ძირეული თანხმოვანი) + ტრანსფიქსისეული ვოკალი + R_2 (II ძირეული თანხმოვანი) და ა.შ. აქ გაერთიანებულია ძირითადად სწორი სამთანხმოვნიანი ძირის მქონე მარტივი ერთმარცვლიანი და ორმარცვლიანი სუბსტანციური და ზედსართავის ტიპები და აგრეთვე მოქმედების სახელები.

პირველ რიგში მოვიყვანთ ერთმარცვლიან მარტივ მოდელებს, რომლებიც ერთმანეთს ერთი ხმოვნის ხარისხით უპირისპირდება.

$R_1aR_2R_3$	$R_1iR_2R_3$	$R_1uR_2R_3$
ǵalj გაპრიალება	ǵij სარკმელი, პატარა ფანჯარა	hubs საქველმოქმედო მიზნებით დაგროვებული ქონება
habs ციხე	hibs ჯებირი, კაშხალი	hurb ნემსის ყუნწი; მუხლის სახსარი
harb ნგრევა	hirk კეთილშობილი; ხელგაშლილი, გულუხვი	hurk სისულელე; შეუსაბამობა, მოუხერხებლობა
hark ხვრელი	si'r ფასი, კურსი (ფულის)	sahk სიშორე; სიღრმე
sahk ძონძი	si'b ხეობა; უღელტეხილი; წყალქვეშა ქვა	su'r ცოფი; სიცხე, ცხელება; ძლიერი შიმშილი; კალორია
ša'b ხალხი; ერი; ტომი	ših ხეობა; უღელტეხილი; წყალქვეშა ქვა	šahk ზედაპირი; გვერდი; ფერდი, ფერდობი
šafh პატიება, მიტევება	ših კავშირი (ქორწინება); სიძე; ქვისლი; მაზლი	šafh ზედაპირი; გვერდი; ფერდი, ფერდობი
šahr დნობა	ših კავშირი (ქორწინება); სიძე; ქვისლი; მაზლი	

dar‘
ცური

zahṛ
ზურგი
‘aǧz
სიბერე, უძლურება;
დეფიციტი

faṛ
ნაპობი, ნახეთქი

mahr
მზითევი
nabr
მახვილი, აქცენტი

nabl
ისრები (კრებ.)

nahṛ
დაკვლა (საქონლის,
შესაწირავი
ცხოველის); ყელი,
მკერდის ზედა ნაწილი
nahl
ფუტკარი (კრებ.)
naḵd
ნაღდი (ფული),
მონეტა; კრიტიკა

dir‘
მსგავსი
di‘f
ორმაგი, გამრავლებული

fiṛ
ხსნილი, მარხვის
შენწყვეტა; სოკო,
ნანაზარდი

nibr
კრაზანა; საწყობი,
ბელელი

niḥṛ
მცოდნე; გამორჩეული
(მეცნიერი)

hilb
ლუზა

ḍu‘f
სისუსტე
zuḥṛ
შუადღე
‘uǧz
კუნძი, ხის ტანი; უკანა
ნაწილი; ლექსის
მეორე ნახევარხანა

muhr
კვიცი; ბეჭედი

nubl
კეთილშობილება,
ნარჩინებული
ნარმომავლობა

nuḥl
საჩუქარი
nuḵd
გვირილა

hulb
ჯაგარი

გემინირებული ძირების მქონე ერთმარცვლიანი მარტივი მოდელები დაპირისპირებული ერთი ხმოვნის ხარისხით:

R₁aR₂R₃

barr
კონტინენტი; მიწა

R₁iR₂R₃

birr
სიკეთე; ღვთისმოსავობა;
ქველმოქმედება

R₁uR₂R₃

burr
ხორბალი

baḵḵ
რწყილები
ḡann-at
ბალი
ḥabb
მარცვალი; კენკრა;
აბი
ḥarr
სიცხე, სითბო

ḥaḵḵ
ნამდვილი, არაყალბი;
უფლება; სამართალი,
სიმართლე;
ვალდებულება,
მოვალეობა
ḥaṣṣ
სალათა (მცენარე)
ḥall
ძმარი
darr
რძე
rabb
უფალი, პატრონი

sall
კალთა
ḍarr
ზარალი
‘add
კბენა
fall
ნაჭდევი, ნამსხვრები,
ნარჩენი, საცობი
ḵadd
წელი; ზომა, რიცხვი,
რაოდენობა
kamm
რაოდენობა
marr
ჩავლა, დინება;
ნიჩაბი; თოკი

buḵḵ
პირი
ḡunn-at
ფარი, საფარი
ḥubb
სიყვარული

ḥurr
დამოუკიდებელი,
თავისუფალი;
კეთილშობილი; წმინდა
(ლითონი); ლიბერალი
ḥuḵḵ
კოლოფი; პატარა ქილა;
ღრმული; ბუდე

ḥuṣṣ
ქოხი
ḥull
მეგობარი
durr
მარგალიტი

rub
ხილის წვენი; მურაბა
surr
ჭიპი, ჭიპლარი

ḥill
მეგობარი
sirr
საიდუმლოება; საფლავი;
გული; სული; ზიარება;
ფარული ცოდნა
sill
ტუბერკულოზი
ḍlrr მრავალცოლიანობა

‘idd
კუნელი

ḵidd
მათრახი, ქამარი

kimm
ჯამი (ყვავილის)

full
არაბული უსამინი

ḵudd
ვირთევა

kumm
სახელო
murr
მწარე; მძიმე,
სამწუხარო

naxh
გრძელი ხალიჩა;
ჭილოფი

nadd
ალოე
hamm
ზრუნვა, ინტერესი;
ლელვა; განზრახვა

nuxh
ძვლის ტვინი

nidd
თანაბარი, თანასწორი
himm
მოხუცი, მიხრწნილი

შედარებით იშვიათია ერთმარცვლიანი $R_1aR_2R_3$, $R_1iR_2R_3$
და $R_1uR_2R_3$ -ის ტიპის მოდელებთან დაპირისპირებული მოდელები:
 $R_1aR_2AR_3$, $R_1iR_2iR_3$, $R_1uR_2R_3$ და სხვ.

'anf
ცხვირი
bard
სიცივე
ba'r
ნაკელი
ba'd
ნანილი
ħabl
თოკი
ħaġr

აკრძალვა; მეურვეობა;
უფლებების
ჩამორთმევა

ħawr
ჭადარი
ħawš
ლობე, ჯვბირი
ħaml
სათი
ħajl
ცხენები, მხედრობა

dubl
წყარო
daġn
ძლიერი წვიმა
dab'
ხელი (მაჯამდე)
dahł
შემოსავალი; შემოსვლა;
ჩარევა; მიმართება;
ეჭვი

'ānIf
ადრინდელი
barad
სეტყვა
ba'İr
აქლემი
ba'ud
კოლო
ħabal
ორსულობა
ħaġar
ქვა

ħawar
სიშავე (თვალის)
ħawaš
კრებული (ადამიანთა)
ħamil
ზარმაცვი
ħijal
ფანტაზია; ოცნება;
ჩრდილი; მოჩვენება
dubāl
სასუქი
daġin
მოთვინიერებული;
შინაური ცხოველი
dabu'
აფთარი
dahł
სიგიჟე, გონების არევა

burd
ზოლიანი მოსასხამი

darğ გრაგნილი, სია rağm ძალადობა; სიძულვილი rağl ხვეული თმა	darağ კიბე; გზა rağam მტვერი riğl ფეხი; ჯოგი; მწერების გუნდი; ფუტკრის ნაყარი zağir მკითხავი; სინდისი sağāb ღრუბლები (კრებ.)	durğ უჯრა rağul კაცი, ადამიანი
zağr ყვირილი sağb ნაყვანა, ამოღება; ნართმევა; ტირაჟი sağr ფილტვი sağl სათლი, ვედრო sağt თევზის ქერეჭი; ყავის ქერეჭი sağt ატმოსფერული ნალექები	sağar განთიადი suğal ჰაშიშის აბი sağat კალათა; კოლოფი sağat უვარგისი; დეფექტური; წუნი; ნარჩენები; ნაგავი; კუჭ-მაჭი; შიგნეული salab ნადავლი; ნაძარცვი; პალმის ბოჭკოების თოკი samak თევზი	sihr ჯადოქრობა; სიბლი
salb ძარცვა; უარყოფა; უარყოფითობა samk სიმაღლე; სიღრმე; სისქე; ქერი sağr ჩხუბი, უთანხმოება, კამათი sarğ განმარტება, აღწერა; კომენტარი sakl ფორმა, სახე sadr მკერდი; გული	sağar ხე sarğ ნათელი მზერა sikl ელეგანტურობა sadar დაბრუნება წყლის დაღვების შემდეგ	šakal ჩხუბი, კამათი
šafir სტვენა	šifr წული	šafar სიყვითლე

şalb
ჯვარცმა; ფოლადი

tarf
ხედვა, შეხედვა

‘ard
სიგანე; განედი;
საქონელი

kađr
რაოდენობა, ზომა,
სიდიდე
kar‘
კაკუნე; კვახი, გოგრა
(კრებ.)
karm
ვაზი, ვენახი; ბალი
marġ
მდელო, საძოვარი

şulb
მაგარი, გამძლე,
მტკიცე, სოლიდური
tīrf
სიახლე

‘Ird
რეპუტაცია

kiđr
ქვაბი

şalab
ხერხემალი

tarf
ბოლო, უკიდურესი
ნერტილი; გარეუბანი;
გვერდი; კიდური
‘urd
მთავარი
ნანილი
‘arad
შემთხვე-
ვითი
მოვლენა:
სიმპტომი

kađar
ბედისწერა

karā‘
მელოტი თავი

karam
სულგრძელობა
maraġ
არეულობა,
უნესრიგობა, მოშლა

გვხვდება რამდენიმე მოდელი ე.წ. სუსტი თანხმონით მეორე და მესამე ძირეულად

R₁aR₂R₃

ġawd
ძლიერი წვიმა
sāġ
ფეხი
‘ūd
ხე, ხის ტანი, ტოტი; ჯოხი, ჭოკი;
მილი (მოსანევი); ალოე; უდი (მუსიკ.
ინსტრ.); ფიგურა

majt
მკვდარი
nār
ცეცხლი
nūr
სინათლე

sajf
ხმალი
şaban
აღმოსავლეთის ქარი

ġūd
ხელგაშლილობა, გულუხვობა
sūġ
ბაზარი
‘īd
დღესასწაული

mīt
სოფელი, დასახლებული პუნქტი
nawr
ყვავილები
(კრებ.)
nawar
ბოშები (კრებ.)

sīf
ნაპირი, კიდე; ტყის პირი
şiban
ახალგაზრდობა

მოდელები R₁IR₂R₃ და R₁uR₂R₃ დაპირისპირებული არაერთგვაროვან მოდელებთან

bikr	bakar
ქალიშვილი; პირმშო; დაუმუშავებელი მინა	კოჭა, ბლოკი
ḫlḫb	ḫatab
სასიძო	უბედურება
ḏikr	ḏakar
სსენება; მესხიერება; ფიქრი	მჭრელი; მამაკაცი, მამრი
sirb	sarab
ჯოგი; ბრბო; ფლოტილია	გვირაბი, მიწისქვეშა გადასასვლელი
silf	salaf
მაზლი; ცოლისძმა	წინაპრები; სესხი; უკიდურესი
širk	šarak
თანამონაწილეობა	ბადე; მახე, კაკანათი
‘itk	‘atak
სიძველე; ღირსება; აღმატება; სილამაზე	განთავისუფლება; გამოხსნა
‘jǧl	‘aǧal
ბბო	სისწრაფე, აჩარება
‘idl	‘adil
ტომარა	სამართლიანი
‘Irk	‘arak
ფესვი; ფენა; ძარღვი; რასა	ოფლი
‘ifr	‘afar
ტახი	მტვერი
‘ilk	‘alak
მატყუარა; ძვირფასი ნივთი	წურბელები (კრებ.)
ḳibs	ḳabas
წარმოშობა; წყარო	მუგუზალი, ნაკვერჩხალი
ḳidḫ	ḳudḫ
ისარი	ḳadaḫ
	ლანძღვა, ჭიქა, თასი
	საყვედური
mirḳ	marak
რბილი, ნაზი	ნახარში, წვნიანი
burḣ	baraḣ
ხვლიკი	კეთრი
ḫurš	ḫariš
ტყე	სიუხემე, სიმკაცრე
ḫuḳb	ḫakab
დროის მონაკვეთი (70-80 წთ); საუკუნე	ქამარი
ḫunk	ḫanak
ცხოვრებისეული გამოცდილება	პირი; ხახა; სასა; ქვედა ყბა

<p>ḥuld თხუნელა zult სიშიშველ šurb სასმელი ‘udr მოზოდიშება; გამართლება; საბაბი; ხელისშემშლელი რამ ‘urf სიკეთე; საყოველთაო აღიარება; შეფასება, განსაზღვრება; ადათი, ჩვეულება ğurd ქვიშის ბორცვები, ბარხანები (კრებ.) kutn ბამბა</p>	<p>ḥalad სული zalat ქვის ფილა; ფილაქანი šarib ულვაში ‘idar ალვირი; ბენვი სახეზე; სირცხვილი ‘araf ბიბილო; ფაფარი (ცხენის) ğarid მომღერალი ჩიტი kaṭan ნელი (სხეულის ნანილი)</p>	<p>kaṭin მონა; მსახური</p>
--	---	------------------------------------

მოდელები გრძელი ā ხმოვნით მეორე მარცვალში

<p>šī‘ār დევიზი; მონოდება, ლოზუნგი; ნიშანი; ემბლემა; გერბი šudā‘ თავის ტკივილი</p>	<p>ša‘r თმები (კრებ.) šad‘ ხვრელი, ნაპობი</p>	<p>šī‘r ლექსები, პოეზია šid‘ გატეხილი ნივთის ნახევარი</p>	<p>ša‘ur შეგრძნება, აღქმა</p>
<p>‘adāb ტანჯვა-წამება</p>	<p>‘adb ტკბილი, სასიამოვნო; უმარილო, მტკნარი (სასმელი) წყალი ‘adil ძლიერი, დაკუნთული kaḥf ფინიკის მტევანი; უხეში, გაუთლელი (ადამიანი) kamād სევდა; ტანჯვა naḥs უბედურება, წარუმატებლობა, ხელის მოცარვა nahr მდინარე; სვეტი (გაზეთი)</p>	<p>kaḥf თავის ქალა, თავი</p>	
<p>kimād კომპრესი nuḥās სპილენძი</p>			
<p>nahār დღე</p>			

მოდელები გრძელი I ხმოვნით მეორე მარცვალში R₁aR₂R₃

მოდელის* ნიშნით აღნიშნული სიტყვები ძირითადად ვნებითი გვარის მიმღეობის ფუნქციის მქონე ზედსართავი სახელებია დაპირისპირებული სხვადასხვა ტიპის (არაერთგვაროვან) მოდელებთან

ḥadīd	hidād	
რკინა	შავები, ძაძა	
ḥaṣīr	ḥaṣr	
ჭილოფი	შეკავება, შეზღუდვა; ბლოკადა	
ḥafīf	ḥifāf	
შრიალი; ნივილი	ნაპირი, გვერდი	
ḥarīf	ḥarūf	
შემოდგომა	ბატკანი	
ḍabīh*	ḍubāh	
მოკლული, დაკლული;	ბალახის სახეობა	
საკლავი		
ḍamīm*	dimām	
სამარცხვინო; უსიამოვნო;	ვალდებულება	
გასაკიცხი		
rabī'	rab'	rib'
გაზაფხული	საცხოვრებელი	ოთხდღიანი
	შენობა; სახლი;	პერიოდი
	ჯგუფი; საშუალო	
	სიმაღლის რამ	
radī' *	rid'	
ცუდი, უვარგისი	საყრდენი, დახმარება; დამხმარე	
rafī' *	rifā'	
მაღალი, კეთილშობილი	კარნავალი	
zafīr	zafar	
ამოსუნთქვა; ოხვრა	ქონი; ხორციის ქამა	
rakīk	rukāk	
მონა, მონები (კრებ.);	პურის სახეობა	
წვრილი, რბილი		
za'ik	zu'āk	
ყვირილი, ნივილ-კივილი	მარილიანი, მლაშე წყალი	
sabīl	sabal	
გზა; შესაძლებლობა	თავთავი	
sarīr	sirār	
სანოლი	საზი; ხვეული (ტვინის, ხელისგულზე, შუბლზე)	
	sar'	
sarī' *	ლაგამი	
სწრაფი	šamam	
šamīm	სიმაღლე; კეხი (ცხვირის); სიამაყე, ამპარტავნება	
სასიამოვნო არომატი		
šabīr	šabr	šibr
თეთრი ღრუბლები (კრებ)	მოთმინება	ბოლო, დასასრული

<p> ṣadīd ჩირქი ṣaḵī' ყინვა; ყინული dalī' * ძლიერი; მცოდნე; შემძლე; ნიჭიერი damīr სინდისი; ჭკუა, გონება; ფარული აზრი; განზრახვა; ნაცვალსახელი (გრამ.) tarīk გზა, ქუჩა; ხერხი, მეთოდი zarīf * მოხდენილი, ელეგანტური; გონებამახვილი; კურიოზული 'abīr არომატი 'aḡṣṡ ყვირილი, ხმაური, ღრიალი ḡarīm მონინალმდეგე, მეტოქე; მევალე; კრედიტორი kaḥīr სკა kaḥī' ჯოგი; ბრბო naḥīb ტირილი, ქვითინი, მოთქმა nadīm მეგობარი, თანამეინახე nazīl სტუმარი; დამქირავებელი nafīr საყვირი, ბუკი; ჯგუფი; სამხედრო დახმარება; სახალხო ლაშქარი nafīs * ძვირფასი nakīb უფროსი, მეთაური; სასწორის დეტალი </p>	<p> ṣadād ბოძი ṣuḵ' ადგილი; ოლქი; ტერიტორია dil' ნეკნი; ფერდი (სამკუთხედის); კატლეტი dumūr სიგამხდრე; ნაკლი tark კაკუნი; ჭედვა zarīf ჭურჭელი; კონვერტი; ვაზნა; მდგომარეობა, სიტუაცია 'ubūr გადასვლა, გადაკვეთა 'aḡṣṡ მტვერი; ბოლი; მდაბიო ხალხი ḡarām სიყვარული, გატაცება kaḥīr ცარიელი, უკაცრიელი kaḥī' ჯებირი, თეჯირი naḥīb ვადა, პერიოდი; სიკვდილი nadm ერთგვარი დოლი ერთი მემბრანით nizāl ბრძოლა nafūr მშიშარა, მხდალი; ველური nafas სუნთქვა, ამოსუნთქვა; ნაფაზი; ორთქლი; სტილი (ლიტ.) nakb ხვრელი nifās მშობიარობა nikāb პირბადე </p>
--	---

naḵīr
უმნიშვნელო რამ

naḵr
გრავირება;
ქვაზე კვეთა;
კენკვა

niḵr
ხვრელი,
ორმო

naḵir
გაბრაზებული

hanī‘
სასიამოვნო
warīd
ვენა

hinā‘
ფისი
wurūd
მოსვლა; ადგილი, სადაც საქონელი სვამს

საერთო თანხმობიანი ძირის მქონე ზოგიერთი სახელადი მოდელის ერთი ან ორი ვოკალით დაპირისპირებული, ერთმანეთთან სემანტიკური კავშირის არ მქონე წყვილის შექმნის საფუძველი არაარაბული ენებიდან სესხების შედეგია. მაგალითად, ცნობილია, რომ diḥāb „ნასვლა, გამგზავრება“ სემიტიურივე ენიდან, სახელდობრ, არამეულიდან ნასესხებ ḍahab-თან „ოქრო“ ქმნის ამგვარ წყვილს. სპარსული ენიდან არის შემოსული სიტყვა-ეტიმონი ḡull (სპარსული ტრანსკრიპციით - gol) „ვარდი“, ხოლო არაბულში მას განსხვავებული შინაარსის ომონიმი ḡull „მთავარი; დიადი წილი“ და სიტყვები ḡill „დიდი, დიდებული“ და ḡull „ცხენის ასალი, ჩული“ დახვდა. ამავე რიგისაა არაბული wird „წყარო; ლოცვა; ყურანის ღამით საკითხავი ნაწილი; ხელწერილი გადასახადის გადახდის შესახებ“ და სპარსული ward „ვარდები (კრებ.)“ აგრეთვე ḥaraḡ „გადასახადი, ხარაჯა (ბერძნ.) და ḥurāḡ „ჭრილობა, აბსცესი“.

სავარაუდოა რამდენიმე თურქული წარმოშობის არაბული სიტყვის არსებობა, რომლებსაც უდასტურდებათ იმავე თანხმობიანი ძირზე აგებული საპირისპირო ვოკალიზმის მქონე მოდელები განსხვავებული მნიშვნელობით.

<p>’aḡiḡ ნვა (aḡl მწარე თურქ.) ’anīḵ მოხდენილი; რჩეული (anik ნიჭიერი თურქ.)</p>	<p>’aḡāḡ მწარე; მარილიანი; დამარილებული თევზი ’anūḵ ძერა</p>
<p>baṭal გმირი, მამაცი; ჩემპიონი (batir გმირი თურქ.)</p>	<p>buṭl ტყუილი, სიცრუე; არარაობა; უვარგისობა</p>
<p>ḥarḵ ხვრელი, ღიობი (ark ხვრელი თურქ.)</p>	<p>ḥirk კეთილშობილი; ხელგაშლილი</p> <p>ḥurḵ სისულელე; შეუსაბამობა; მოუხერხებლობა</p>
<p>ḥijar კიტრი (კრებ.). (hijar კიტრი თურქ.)</p>	<p>ḥajr სიკეთე; კარგი, უკეთესი, საუკეთესო</p>
<p>samīṭ ბლითი (samit ბლითი თურქ.) karaz ალუბალი (karaz ბალი თურქ.)</p>	<p>simāt სუფრა, მაგიდა kurz მწყემსის გუდა</p>

ერთმარცვლიანი მოდელები ($R_1aR_2R_3$, $R_1iR_2R_3$ და $R_1uR_2R_3$) თანამედროვე სალიტერატურო ენის (ე.წ. სტანდარტული არაბულის) ნორმების (ბრუნების კატეგორიის არაპროდუქტიულობის) დონეზე სავსებით ემთხვევიან ინდო-ევროპულ ენებში გავრცელებულ თავისუფალი ძირის ტიპს (Baum - მხ., ნომინატივი, მამრ. სქესი, *сггг*- მხ., სახელ. ბრ., მამრ. სქ.) როგორც საგნის სახელის აღნიშვნისას, ისე მოქმედების სახელის გამოხატვის დროს.

ორმარცვლიანი მოდელები გრძელი I ხმოვნით მეორე მარცვალში ხშირად ზედსართავებია მიმლეობის ფუნქციით, მათ ტრანსფიქსს ძირითადი მორფის სეგმენტის ფუნქციასთან ერთად დამხმარე მორფის ფუნქციაც აქვს.

განხილულმა მასალამ გვიჩვენა, რომ არსებით სახელთა, ზედსართავთა და მოქმედების სახელთა მოდელებში გამოვლინდა ხმოვანთა ათეულობით მრავალფეროვანი ოპოზიციური კომბინაცია. შემთხვევების რაოდენობა ნაკლებია ზმნათა კლასში. გაძნელება ამ ოპოზიციათა უმეტესობის ცალსახად დაკავშირება სიტყვათწარმოებით (დერივაციულ) ან ფორმაცვალებად მნიშვნელობებთან. ამასთან, ზოგ მკვლევარს მიაჩნია, რომ „გამოყოფილი ასობით ხმოვანთა კომბინაცია და მოდელები ომოფორმების დიდი რაოდენობა ალბათ განპირობებულია ვოკალთა უმნიშვნელო რაოდენობით, რაც არ იძლევა საშუალებას მარტივად და ადეკვატურად აღინეროს სისტემა სემიტური ფენომენის ზოგადლინგვისტური ინტერპრეტაციის მოჩვენებითი სიმარტივის ფონზე“ (Мишкургов 1977: 29).

ცხადია მხოლოდ ერთი რამ: მოდელები შემოთავაზებულ ნყვილებში და სამეულებში ტრანსფიქსი (შინაგანი ვოკალიზმი) ძირითადი (თანხმოვნური) მორფის სეგმენტია, გადმოსცემს ლექსიკურ შინაარსს მარცვლის შექმნის პირველად და დამხმარე (გრამატიკული) მორფის ფუნქციებთან ერთად. ამ მოვლენის ხასიათი არ ეწინააღმდეგება არაბულ მორფოლოგიაში დადასტურებულ დამხმარე მორფთა სინთეტოსემიას. ამასთან ერთად, აღნიშნული მიდგომა ორ შესაძლებლობას აჩენს: შენარჩუნდეს იდეა სემიტური ძირის კონსონანტიზმის სპეციფიკური ხასიათის შესახებ და ამასთან დაეუშვათ, რომ საერთო ენობრივი უნივერსალური კანონი ენათა ძირში ხმოვანთა მონაწილეობისა ამჟამადაც რელევანტურია არა მარტო უძველესი სემიტური ენებისათვის, არამედ თანამედროვე არაბულისთვისაც.

გამოყენებული ლიტერატურა

- ლექიაშვილი ალ. (1977). არაბული ენა. თბილისი: „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
- Kuryłowicz, Jerzy. (1949) Le système verbal du sémitique. Bulletin de la Société de Linguistique de Paris 45, pp. 47–56.
- Kuryłowicz, J. (1962). L'apophonie en Semitique. Wrocław-Warszawa-Krakow: "Polish Academy of Sciences".
- LaSor, W. S. (1985). The Sequence of Phonemes in Semitic Roots (based on Evidence from Arabic). Hebrew Studies, 26(1), 71–80. <http://www.jstor.org/stable/44898446>
- Zaborski, A. (1971). Biconsonantal Verbal Roots in Semitic. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze 35, 51-98.
- Дьяконов, И.М. (1963). Языки древней Передней Азии, Москва: "наука".

- Майзель, С.С. (1983). Пути развития корневого фонда семитских языков, Москва: "наука".
- Милитарев, А.Ю. (1973). Чередуемость и комбинируемость согласных в триконсонантном арабском корне. Сборник, статей по восточному языкознанию, Москва.
- Мишкур, Э.Н. (1977). Типологическая характеристика арабского языка, Москва: Военный институт МО РФ

The article shares I. Diakonov's opinion that in Semitic languages, as well as in other language families, in addition to consonants in nouns and verb roots, there was initial vocalism as well. The root had the following structure: consonant + vowel + consonant (or with reduplication).

As a result of the analysis of the collected material, it is assumed that in Arabic, in the verb and, more so, in the noun forms, the ability of the transfix to participate in the structure of the root morph, along with the function of the auxiliary morph, can be seen. The above is confirmed by the presence of verb forms with different non-uniform meanings in a small group of verbs opposed by vocalism.

A whole corpus of paired and triple noun forms is confirmed, where the transfix together with the root consonant conveys different lexical meanings. Most of these monosyllabic models are opposed by one vowel quality to other models.

A similar picture is created by monosyllabic models with a geminate base, models with so-called with a weak consonant in the second and third root and models with a long vowel in the second syllable.

As a result of borrowing lexical units from a non-Arabic language, several pairs that have no semantic connection with each other and are opposed by vocalism have been created.

The revealed oppositional material with the function of the secondary, root morph of the transfixes does not contradict the synthetosemy of the Arabic auxiliary morph.